

Sandvik, M. R. (2025). Skisse til en dygds- og relasjonsetisk tilnærming til treneretikk. I. S. Loland & O. O. Sæle (Red.), *Å løpe en risiko: Etiske refleksjoner om å lede praksis i kroppsøving, idrett og friluftsliv* (s. 99–118). Fagbokforlaget. DOI: <https://doi.org/10.55669/oa610704>

Kapittel 4

Skisse til en dygds- og relasjonsetisk tilnærming til treneretikk

Morten Renslo Sandvik

Sammendrag: I dette kapitlet utvikles en skisse til en praktisk treneretikk som forener en kontekstsensitiv idrettsetikk med en relasjonsetikk som setter trenerens omgang med utøvere i sentrum. Det idrettsetiske perspektivet er dygdsetisk innrettet, og viser hvordan moralske dygder i en idrett springer ut av idrettens interne goder: De særegne, gode opplevelsene og erfaringene trenere og utøvere kan ha i fotball, for eksempel, og som gjør at fotball fanger og forfører på måter som ikke alltid kan begripes av utenforstående. Det relasjonsetiske perspektivet kretser rundt begrepet omsorg og omsetter etikk til pedagogikk: Treneren blir moralsk pedagog. Den praktiske treneretikken som kommer til uttrykk i kapitlet er, først og fremst, et rammeverk for trenerens stadige refleksjon: Om den gode idretten og om dygd i idrett; om ens egen forbildefunksjon, om trener-utøver-dialogen, og om hva en egentlig har sett og anerkjent i utøveren – bare prestasjonene, eller dygden og realiseringen av de interne godene?

Nøkkelord: Treneretikk, dygdsetikk, relasjonsetikk, interne goder, trener-utøver-relasjon

Abstract: This chapter develops an outline for a practical coaching ethics that unites a context-sensitive sport ethics with a relational ethics that places the coach's interaction with athletes at the centre. The sport ethical perspective is rooted in virtue ethics, emphasizing how moral virtues in a sport emerge from the internal goods of the sport: the unique experiences that coaches and athletes can have in football, for instance, which captivate insiders in ways that might not always be comprehensible to outsiders. The relational ethical perspective revolves around the concept of care and translates ethics into pedagogy: the coach becomes a moral educator. The practical coaching ethics presented in this chapter is, above all, a framework for the coach's ongoing reflection: on good sport and on virtue in sports; on one's own role-model function, on the coach-athlete dialogue, and on what one truly sees and recognizes in the athlete – their achievements only, or the virtues and the realisation of internal goods?

Keywords: Coaching ethics, virtue ethics, relational ethics, internal goods, coach-athlete relationship

Introduksjon

Faglitteraturen om treneretikk kan, grovt sett, deles i to hovedretninger: en idrettsetisk tilnærming, som forstår idretten som en kontekst med moralske normer som forplikter trenere, og en relasjonsetisk tilnærming, som vektlegger betydningen av trener-utøverrelasjonen i treneretikken (se Hardman og Jones, 2011, for et overblikk). Innen idrettsetikken har treneren ansvar for å overholde idrettens regler og *etos*, både i egne handlinger og som leder og forbilde for utøverne. Konklusjonene er ofte prinsipielle; de kan for eksempel slå fast at trenere ikke bør støtte eller oppmuntre til juks. I relasjonsetikken har treneren ansvar for utøvernes ve og vel, og for deres muligheter til å realisere seg selv som idrettsutøvere og «hele mennesker». Konklusjonene er i større grad praktiske og pedagogiske, og sier noe om hvordan trenere kan gå frem for å ivareta utøvere i en krevende toppidrettshverdag.

God treneretikk praktiseres med blick for både kontekst og relasjoner, prinsipper og praksis. De to tilnærmingene utfyller hverandre. I dette kapittelet forsøker jeg å forene den idrettsetiske og den relasjonsetiske tilnærmingen i en skisse til en praktisk treneretikk. Fremgangsmåten er teoretisk og kasuistisk. Det vil si at jeg trekker veksler på etiske teorier og bruker en «case» – et tenkt etisk dilemma – for å illustrere og reflektere over teoriens bruksområde. Kapittelet konsentrerer seg først og fremst om toppidrettstrenerne, men er også relevant for trenere på andre nivåer i idretten.

Toppidrett fenger. I en tid der mange lengter etter mening i tilværelsen, tilbyr toppidrett meningsfulle livsprosjekter med tydelige mål og sterke opplevelser på veien mot målet – for trenere så vel som utøvere. Fremgang, seier og suksess er åpenbart viktige aspekter, men idrett på det aller høyeste nivået har også andre kvaliteter. Både seier og tap kan utløse sterke opplevelser av fellesskap og tilhørighet. Trenere spiller nøkkelroller i idrettens intense dramaer, som vi andre bare kan betrakte fra tribuneplass. De vier tiden sin til å søke svar på befriende enkle og personlig relevante spørsmål, som «hvor gode kan vi bli?», «hvor fort er det mulig å løpe?» og «hvem er best?». De er også dypt involvert i aktiviteter som for den innvidde har estetisk appell: Skihopptreneren som knytter neven i triumf etter et vakkert skihopp med telemarkedslag, fotballtreneren som beundrer en snorrett forsvarsrekkes samtidige forflytning mot venstre, eller sykkeltreneren som følger sykkelfeltet gjennom hårnålsvinger i vakre fjellandskap.

Mediesaker om juks, manipulasjon og doping, spiseforstyrrelser, skader og overdreven medikamentbruk gir kanskje de danske idrettsforskerne Verner Møller og Jørgen Povlsen (2002, s. 10, min oversettelse) rett i at etikk har beskjedne betydning i toppidrett, underordnet prestasjonslogikker og «sportens forførende skjønnhet» og «evne til å beruse sansene». I jakten på prestasjoner og i de sterke opplevelsens beruselse hender det utvilsomt fra tid til annen at trenere og utøvere krysser moralske grenser. Det betyr selvsagt ikke at toppidretten er fritatt for moral, eller at treneren ikke bærer et moralsk ansvar. I Norge, som i mange andre land, er toppidrett underlagt klare forventninger om høy moralsk standard, og ansvaret hviler i de fleste tilfeller tyngst på trenere og ledere.

At etikk tilsynelatende har mindre betydning i praksis enn i politiske dokumenter og visjoner, betyr snarere at trenere som ønsker å opptre med høy moralsk standard, kan oppleve å streve i motvind. Ved første øyekast kan det nemlig se ut som om etikk og moral står i motsetning til toppidrettens dypt meningsfulle og «forførende» kvaliteter. For fotballtreneren som vil vinne, kan et medisinsk råd om å bytte ut en spiller med hodeskade i et slikt perspektiv fremstå som en unødvendig forstyrrelse. For en skihopptrener oppslukt av ønsket om å lage en så god som mulig hoppdress, kan regler fort bli noe som tøyas – eller omgås.

Det idrettsetiske perspektivet som utbroderes i det følgende, bygger på en motsatt tanke: at trenerens moralske ansvar ikke står i motsetning til, men på to måter *springer ut av* toppidrettens andre og mer forførende kvaliteter. For det første er de sterke opplevelsene – seieren som smaker så godt, telemarkedslaget som ser så vakkert ut og den raske utforkjøringen i landeveissykling som skjerper sansene i en sammenhengende strøm av forlystelse og spenning – kollektive goder som hver og én av de som er involvert i idrett, har et ansvar for å forvalte. For det andre skjerper en forførende kontekst de relasjonsetiske kravene til treneren, som ofte blir den eneste som kan holde ivrige idrettsutøvere igjen.

Kapittelet er strukturert slik: I de neste delene redegjør jeg for en idrettsetisk tilnærming til treneretikk, inspirert av Alisdair MacIntyres (1981) såkalte nyaristoteliske dygdsetikk. Deretter introduserer jeg et relasjonsetisk perspektiv, basert på Nel Noddings' (1991; 2014) omsorgsetiske pedagogikk. Videre drøfter jeg teoriens praktiske anvendelse ved hjelp av et hypotetisk case: Sykkeltrenerens dopingdilemma. Til slutt løfter jeg frem kapittelets viktigste begrensninger.

Et idrettsetisk perspektiv

Dygdsetisk teori vektlegger i sin alminnelighet en form for praktisk visdom: *Fronesis* etter Aristoteles (se Standal og Hemmestad, 2010, for et mer utførlig perspektiv på *fronesis* i trenergjerningen). En person som besitter *fronesis*, er disponert til å treffe gode beslutninger i etiske spørsmål, nærmest intuitivt. Denne visdommen kan ikke tilegnes gjennom lesing eller ved å få den diktert, men krever øvelse, erfaring og gjentakelse.

En sykkeltrener eller sportsdirektør som kjører følgebil i et sykkelritt, kan intellektuelt lære den moralske forskjellen mellom å la en utøver kjøre seg opp til hovedfeltet i bilens vindskygge etter et uhell (en vanlig oppfatning er at dette er *fair*) og etter en motbakke der utøveren ikke var sterk nok til å holde følge (*unfair*, ifølge mange). At treneren faktisk handler i samsvar med denne kunnskapen i en hektisk situasjon der mange hensyn taler for det motsatte, er imidlertid ikke gitt. Treneren må handle for å kunne si at han mestrer det – og han må sannsynligvis gjøre det flere ganger enn én før kunnskapen sitter.

Gjennom øvelse internaliseres *fronesis* som en del av en persons handlingsdisposisjon. Dygder kan dermed forstås som psykologiske størrelser: internaliserte disposisjoner til å opptre på bestemte måter. Den som besitter dygden rettferdighet, behøver ikke å tenke seg om for å opptre rettferdig; den ærlige er disponert til å snakke sant; den modige utviser mot i situasjoner der mot er påkrevd; og sportsdirektøren gir den sluttkjørte og slukørede syklisten en vannflaske og noen trøstende ord før han akselererer fra syklisten og frem til sin tildelte plass i bilkøen.

Dersom alle til enhver tid delte samme oppfatning om hva en gitt dygd innebærer – om hva ærlighet faktisk er og hva det betyr å være modig i en gitt situasjon – ville dygdsetikken vært enkel å forholde seg til. Slik er det ikke, påpeker den skotske filosofen Alasdair MacIntyre (1981; 2005). Selv om dygder kan gi tydelige assosiasjoner og fremstå som førende for handling, har ulike kulturer til ulike tider vektlagt ulike dygder, gitt de samme dygdene ulikt innhold og, attpåtil, hatt ulike forståelser av hva dygd egentlig er. Dette gjelder også i idrett, der slike forskjeller viser seg både mellom ulike idretter, ulike kulturer og ulike tider.

Håndballentusiaster rister på hodet av fotballspilleres djerve «filming» og liksom-skader. En krevende og konfronterende trenerstil idealiseres i noen kulturer og problematiseres i andre. Omsorgsfulle sykkeltrenere på 1980- og

1990-tallet kan ha ønsket å bringe bloddoping inn i tryggere rammer, for eksempel ved å sette utøvere i kontakt med kompetente leger, men omsorgs-aspektet vil kanskje være vanskelig å skimte – eller egentlig tro på – i et norsk, nåtidsperspektiv.

Dygder er kontekstuelle størrelser som må forstås i lys av tiden og kultu-ren de har blitt til i og utspiller seg innenfor, hevder MacIntyre. Dygder er ikke konstante, moralske størrelser som trives bedre i noen kontekster enn i andre. Konteksten gir dygdene innhold. Med andre ord: Dygder som rettferdighet og ærlighet er ikke spilt utover sidelinjen i toppidretten, men i toppidrett får slike dygder en egen, kontekstspesifikk betydning. For å forstå dygdene i en kontekst, må vi derfor først forstå konteksten. Det er for dette formålet MacIntyre (1981) utbroderer nøkkelbegrepene *praksis* og *interne goder*.

Praksiser og interne goder

MacIntyre bruker selv idretter som fotball og spill som sjakk som eksem-pler, men praksisbegrepet er bredere og inkluderer også aktiviteter så vidt forskjellige som arkitektur, fiske og portrettmalekunst. Det han forstår som praksiser, skiller seg fra aktiviteter som ikke er praksiser ved tre kjennetegn:

1. Praksiser er komplekse – det er mye vi må vite for å faktisk delta i idretten fotball, som vi ikke trenger å vite for å trikse med en fotball alene i hagen.
2. Praksiser er koherente – en praksis som fotball har en meningsfull struktur som mennesker kan samhandle innenfor uten stadig å støte på samhandlingsproblemer. Denne strukturen er relativt stabil over tid (fotball i 2024 er ikke veldig ulikt fotball i 1994) og sted (fotball i Norge er så å si det samme som fotball i Brasil).
3. Praksiser er kooperative – min deltakelse avhenger av andre men-neskers deltakelse og tilrettelegging. For å spille fotball klarer jeg meg ikke uten med- og motspillere, og for å hoppe på ski er jeg avhengig av bakkekonstruktører, skiprodusenter og sporsettere.

Idretter som landeveissykling, håndball eller skihopping kan altså forstås som praksiser. Når vi deltar i en praksis, får vi tilgang til en rekke *goder*, forstått i tråd med Christine Korsgaard (2011, min oversettelse) sin definisjon av

«godt» som «det mest generelle begrepet for positiv vurdering». At noe er et gode, indikerer at det av én eller annen grunn fremstår som verdt å ønske seg eller begjære. Goder er med andre ord ikke underlagt én form for vurdering – for eksempel en moralsk vurdering – men kan hvile på begrunnelser av ulike slag: moralske, estetiske, epistemiske, emosjonelle og så videre.

MacIntyre (1981) skiller mellom *eksterne goder* og *interne goder*. De eksterne godene i en praksis er knyttet til praksisen mer eller mindre ved historisk tilfeldighet, slik som fotballspillers mulighet til å tjene mye penger eller norske langrennsløperes tilgang på medieoppmerksomhet, heder og ære. Slike goder er eksterne fordi de ikke er særegne for praksisen: Det finnes mange andre måter å tjene penger på, og flere andre veier til medieoppmerksomhet, heder og ære. De interne godene i en praksis skiller seg fra de eksterne ved å være tilgjengelige kun for den som deltar i praksisen. Eksempler fra idrett kan være den kollektive mestringsfølelsen og visuelle nytelsen ved det sømløse samspillet og den intuitive forståelsen av andres bevegelser i et velfungerende fotballag, tilfredsstillelsen ved å finne akkurat riktig sittestilling i tilløpet, satse på akkurat riktig tidspunkt og komme ut over skiene med akkurat riktig vinkel og i akkurat riktig positur i hoppbakken, eller intensiteten i en lang ballveksling i tennis mellom jevnbyrdige motstandere, der hvert slag synes å presse frem et enda bedre slag fra motstanderen. Den som har opplevd disse tingene på en fotballbane, i en hoppbakke eller på en tennisbane, vet at det føles godt, og at akkurat disse opplevelsene inntreffer der og bare der.

Slike øyeblikkelige sanseintrykk og intense følelsesopplevelser er kjenne tegnende for én type internt gode i idrett. En annen type internt gode er løsevet fra enkeltøyeblikk i aktivitet og påvirker praksisdeltakeren i en mer varig og omfattende forstand. Den som engasjerer seg mye og lenge i en praksis, oppdager etter hvert det gode ved en spesiell type liv, et spesielt levesett eller en spesiell identitet. Ved å gå stegene fra nybegynner til viderekommende til ekspert, eller fra uvitende tiåring på første sykkeltraining til erfaren deltaker i Tour de France, oppdager syklisten gradvis det gode ved å leve livet sitt *som syklist*. Etter femten år som håndballspiller og ti år som håndballtrener, er det ikke bare håndballspillet og opplevelser på banen som fenger, men håndballidentiteten – fornemmelsen av at man ikke bare driver med, men i en viss forstand *er* sitt virke.

Interne goder skiller seg fra eksterne goder også i moralsk forstand. Eksterne goder er begrensede ressurser. Premiepengene som vinnes av én, blir

borte for alle andre. Dermed gir det ikke mening å tillegge noen et moralsk ansvar for å realisere de eksterne godene i en praksis. En fotballspiller kan spille *for å tjene penger* ut fra egen nytte, men ikke ut fra allmen nytte.

Interne goder, på den andre siden, er av kollektiv art. Muligheten landeveisrittet gir til estetiske erfaringer, mestringsopplevelser og gledesstunder på sykkelen – og til å leve et liv som syklist – kommer hele praksisfellesskapet til gode. Den som sykler *for de sterke opplevelsene*, tar ikke slike opplevelser fra andre, men baner snarere vei for at andre kan oppleve det samme. Dermed forplikter de interne godene deltakerne moralsk på en måte som de eksterne ikke gjør: Den enkelte deltaker har et ansvar for å forvalte de interne godene til fellesskapets beste.

Den som engasjerer seg i en praksis, forvalter altså goder som gagnar fellesskapet og ikke bare individet, men som kan forvaltes på måter som er til fellesskapets beste og måter som ikke er det. I verste fall kan de også forsvinne. I dette komplekset ligger praksisdeltakernes moralske ansvar overfor idrettsfellesskapet, og det er rimelig å hevde at dette ansvaret hviler tyngst på trenere, ledere og andre i roller som innebærer makt og innflytelse over andre praksisdeltakere.

Ansvar og dygd

Dygder, i MacIntyres forståelse, er egenskaper som gjør praksisdeltakere i stand til å realisere og forvalte de interne godene i en praksis. Tre dygder følger logisk fra definisjonen av praksiser og er dermed å betrakte som nødvendige i enhver praksis, hevder MacIntyre: ærlighet, rettferdighet og mot.

Ærlighet, mellom praksisdeltakere og overfor seg selv, er nødvendig for å opprettholde en felles forståelse av regler og konvensjoner, og for å evaluere egne og andres prestasjoner i lys av gjeldende kriterier. De interne godene i langdistanseløping forvitrer, og langdistanseløping overlever neppe som praksis dersom ikke løpere flest springer den fulle distansen, uten snarveier. Fotballspilleren som usannferdig forteller seg selv at et heldig frisparkmål ikke skyldtes en klønete målvakt, men et perfekt skudd i lengste hjørne, har dårlige forutsetninger for å realisere godene i det velplasserte frisparket.

Rettferdighet i en praksis innebærer at alle deltakere behandles likt, eller at forskjellsbehandling kan begrunnes ved en meningsfull rettferdighetsnorm. Dersom noen deltakere i langrenn får tilgang på bedre skismøring enn alle

andre deltakere, reduseres både de heldige fås og alle andres muligheter for å realisere langrennssportens interne goder: Prestasjonene til de få vil forringes av et snev av den samme formen for uærlighet som frisparksskytteren over, mens alle andre sjeldnere vil oppleve å gå fort, all den tid fort og sakte er relative begreper.

Den siste nødvendige dygden er mot. Forsøket på å lykkes i idrett innebærer nødvendigvis risiko for å mislykkes, og de fleste vil møte motgang underveis. Å konkurrere kan være en skjellsettende opplevelse, der en seier eller et godt resultat gir ny giv, mens et tap eller en femtifjerdeplass kan være ydmykende og demotiverende. Den som vil mestre en øvelse, vinne en kamp eller slå en rekord, må ta sjansen. Men mot opptrer også på et annet nivå. De interne godene i en praksis er ikke immune mot endring. Det et idrettsfellesskap holder kjært, kan forvitre, enten det skyldes økonomiske interesser eller andre endringsimpulser. Tradisjonsrike fotballigaer og -turneringer kan erstattes av økonomisk motiverte superligaer; landeveisritt på sykkel kan bli vanskeligere å arrangere fordi skjerpede krav til trafikksikkerhet betyr flere frivillige og økte utgifter til bistand fra politi; skirenn som mange holder kjært, kan bli flyttet fra skogen til reklamekledte arenaer for at arrangørene skal tjene mer penger. I slike tilfeller kreves mot for å stå opp imot endringer som setter idrettens interne goder på spill.

Ærlighet, rettferdighet og mot er nødvendige dygder i alle praksiser, men i enhver praksis vil også andre dygder være viktige. Noen dygder synes mer avgjørende for å realisere de interne godene i fotball (for eksempel samarbeidsevne og kreativitet) enn i skihopping, der andre dygder er viktigere (sinnsro og tålmodighet). Videre kan dygder få en litt annen betydning i én praksis enn i en annen. I lagspill forstås lojalitet i lys av et lagfellesskap, og gjerne som en viktig dygd for lagspillere (så lenge «overgangsvinduet» er stengt). I en idrett som landeveisrytning kan lojalitet også forstås i lys av konstellasjoner som utvikler seg på tvers av lag underveis i et ritt, som blant rytterne i et utbrudd.

En fullstendig liste over viktige dygder og betydningen av disse i en praksis vil være et omfattende og kanskje uoverkommelig arbeid. En slik skjematisk kunnskap er uansett ikke nødvendig. Det er kun gjennom erfaring at praksisdeltakere kan tilegne seg praktisk visdom – *fronesis* – om hva det vil si å være ærlig, rettferdig, modig eller lojal i *akkurat denne praksisen*.

En relasjonsetisk pedagogikk

Trenere virker ikke bare i en kontekst, men i *relasjoner*. En god trener vet ikke bare hva dygd betyr i den idrettskonteksten han eller hun er trener i. *Fronesis* i trenervirket innebærer også internalisert kunnskap om hva dygd betyr i en gitt relasjon. Særlig er trener-utøver-relasjonen relevant, og det er denne jeg konsentrerer meg om her.

Med henvisning til Nel Noddings' (1984) omsorgsetiske pedagogikk utforsker Purdy, Potrac og Paulauskas (2016) en moralsk-pedagogisk tilnærming til trenervirket, der treneren ikke bare arbeider for å utvikle utøvere som idrettsutøvere, men også som mennesker med omsorg for andre i det idrettsfellesskapet de er en del av. Omsorg blir i seg selv en viktig dygd for trenere, og et verktøy for å veilede utøvere i situasjoner som krever andre dygder.

Noddings' omsorgsetiske pedagogikk ser for seg en dobbelt asymmetrisk relasjon, med én person som både viser og *lærer bort* omsorg (typisk en lærer; gjerne treneren i treneretikken tilfelle) og én som både mottar og *lærer* omsorg (en elev; i idrettens tilfelle en utøver). Den første personen fungerer både som omsorgsperson og moralsk pedagog, og løser dette oppdraget gjennom fire komplementære tilnærminger.

I den første tilnærmingen, *modellering*, går omsorgspersonen foran med et godt eksempel. Treneren, som har internalisert de viktige dygdene i idretten, blir en modell for utøveren, og omsorgsrelasjonen mellom trener og utøver blir en modell for utøvernes relasjoner med andre praksisdeltakere.

Den andre tilnærmingen er *dialog* og består av «den gode samtalen» der begge parter snakker, lytter og deler, slik at begge får anledning til å bli kjent med den andre og få innsikt i andre perspektiver enn sine egne. I treneretikken vil samtaler om trenerens og utøverens ambisjoner og motiver for å drive med toppidrett, om idrettens skyggesider og ikke minst om dens interne goder og dygder, være viktige temaer. Ekte dialog om slike emner setter for det første treneren i stand til å forstå og tilpasse seg utøverens ønsker og behov. For det andre får utøveren bedre forutsetninger for å reflektere kritisk i møte med toppidrettens mange krevende valgsituasjoner: Med flere perspektiver og en klarere forståelse av hva han eller hun *egentlig*, på et dypt nivå, verdsetter mest ved idretten.

I den tredje tilnærmingen får den som mottar omsorg mulighet til selv å *praktisere* omsorg og bidra til fellesskapet. Gjennom ulike oppgaver i eller

i tilknytning til idrettsaktiviteten lærer utøveren hva det vil si å bry seg om andre deltakere og om idrettsfellesskapet. Ved å lede treningsøkter i egen treningsgruppe eller for yngre utøvere i et idrettslag, for eksempel, kan en utøver erfare og bli mer bevisst på hva ulike dygder betyr i virkelige situasjoner. Hva betyr mot i skihopping? Ingen vet vel det bedre enn den som har trent barn i hoppbakken og sett hvordan en engstelig elleveåring plutselig overvinnes frykten og slipper bommen.

Til sist handler *bekreftelse* om å anerkjenne og oppmuntre det beste i den andre. Som moralsk pedagog jubler ikke treneren bare for mål, rekorder og seire, men applauderer også gode handlinger, som når fotballspilleren triller ballen utover sidelinjen og gir slipp på en stor målsjanse fordi motspilleren ligger skadet på bakken.

Skisse til en praktisk treneretikk

Når etisk teori anvendes for å gi svar på et etisk dilemma, kan etikk lett fremstå som en matematisk beslutningsprosedyre som inntreffer etter at alle fakta i saken er på bordet, og der det er mulig å regne seg frem til en uhildet, rasjonell løsning. Verken MacIntyres dygdsetikk eller Noddings' omsorgsetikk forutsetter en slik skjematisk tilnærming.

Dygder som ærlighet, rettferdighet, mot og omsorg er ikke i seg selv løsninger på etiske dilemmaer, men psykologiske størrelser: internaliserte handlingsdisposisjoner som kjennetegner en person og som har betydning for hvordan personen handler i ulike situasjoner. Å tilegne seg *fronesis* er en læringsprosess. En enkeltstående valgsituasjon, for eksempel i møte med et gitt dilemma, kan ikke isoleres fra den læringsprosessen en person til enhver tid befinner seg i.

En praktisk treneretikk med utgangspunkt i disse perspektivene kan derfor heller ikke være skjematisk. Jeg nøyer meg derfor med å skissere et rammeverk for etisk refleksjon innenfor to dimensjoner: en idrettsetisk og en relasjonsetisk.

I den idrettsetiske dimensjonen (I) kan treneren møte etiske dilemmaer med spørsmål som:

- **I 1:** Hva er interne goder i min idrettsgren? Hva er det som er så bra med denne idretten, og hva er de gode tingene som vi som driver med den – og ingen andre – får tilgang på? Hvordan kan jeg best mulig bidra til å forvalte disse godene?
- **I 2:** Hvilke dygder er nødvendige for å realisere de interne godene i min idrettsgren (husk: Ifølge MacIntyre vil svaret alltid inkludere ærlighet, mot og rettferdighet)? Hva betyr disse dygdene i min idrett? Hva krever ærlighet, mot eller rettferdighet av *meg*?
- **I 3:** Hvilket handlingsalternativ samsvarer best med bildet jeg har av meg selv som *en god* trener, som ivaretar idrettens interne goder og som har internalisert de viktige dygdene?

I den relasjonsetiske dimensjonen (R) kan treneren spørre seg:

- **R 1:** Hvordan kan jeg være en modell overfor utøverne mine for det jeg vet om dygd i min idrett? Hvordan går jeg foran med et godt eksempel?
- **R 2:** Kjenner jeg egentlig utøverne mine godt nok? Har vi snakket nok om ambisjonene våre og om hva som driver oss i idrett? Hva er utøvernes ambisjoner og motiver? Har vi snakket om de interne godene i idretten vår, og om dygdene som kreves for å realisere dem?
- **R 3:** Vet utøverne mine nok om hvordan det er å være ansvarlig for andre – og bidra i et fellesskap? Har jeg for eksempel gitt utøverne lederansvar og mulighet til å erfare hva idrettens viktige dygder betyr i virkelige situasjoner?
- **R 4:** Applauderer og anerkjenner jeg moralsk gode handlinger og dygd?

Å anvende dette rammeverket i møte med et konkret etisk dilemma handler ikke om å kalkulere seg frem til en utvetydig løsning, men om å nærme seg gode valg gjennom å utvikle dygd i seg selv og i sine utøvere gjennom kontinuerlig refleksjon og relasjonsarbeid.

For å illustrere, i svært grove trekk, hvordan en slik prosess kan se ut, vender jeg meg nå til et hypotetisk dilemma fra syklingens verden.

Sykkeltrenerens doping-dilemma

Anders har vært trener for landeveissyklisten Brede siden Brede var tretten år gammel og ble en del av ungdomsgruppa i den lokale sykkelklubben. I begynnelsen var Anders ansvarlig for både treninger, treningsprogram og taktiske instruksjoner i ritt, blant annet som sportsdirektør bak rattet i klubbens følgebil. Etter hvert som Brede ble eldre, bedre til å sykle og fikk kontrakt med et utenlandsk ungdomslag, fikk Anders en mer tilbaketrukket rolle som sparringspartner. Anders og Brede møttes ofte, snakket enda oftere på telefon og Anders satte fremdeles opp treningsprogrammet som Brede fulgte.

Etter flere gode resultater i mindre, internasjonale ritt er Brede på nåværende tidspunkt i samtaler med et profesjonelt sykkel-lag om en toårskontrakt. Brede signaliserer overfor profflaget at han ønsker å beholde Anders som trener, og Anders blir med Brede i et forhandlingsmøte. I møtet forstår Anders at Brede må samtykke til å ta i bruk forbudte prestasjonsfremmende midler og metoder – altså doping – for å få kontrakt med laget. Dersom Brede skulle motsette seg forventningen om doping, vil kontrakt-forslaget falle bort.

Hva bør Anders gjøre?

Som nevnt: I den virkelige verden er etikk en stadig pågående prosess som Anders, i relasjonen med Brede, vil ha begynt på for flere år siden. I virkeligheten stiller Anders «forberedt» – i den forstand at han allerede har internalisert visse handlingsdisposisjoner som legger føringer for hva han gjør når dopingdilemmaet oppstår. Det som følger er dermed en forenkling, og like mye et forslag til hvordan en trener kan tenke og gjøre etikk «hele tiden» som et forslag til hvordan akkurat Anders kan tenke og handle i møte med akkurat dette dilemmaet.

I forenklingens ånd forholder jeg meg skjematisk til rammeverket over, og reflekterer først rundt de tre spørsmålssettene innenfor den idrettsetiske dimensjonen før jeg vender oppmerksomheten mot den relasjonsetiske dimensjonen.

Refleksjon i den idrettsetiske dimensjonen

I 1: Hva er interne goder i min idrettsgren?

Landeveissykling, slik Anders forstår det, handler først og fremst om å sykle fort, taktisk smart, teknisk formålstjenlig og sikkert – kort sagt å sykle på måter som maksimerer sjansene for at en selv eller andre på laget passerer målstreken først. Når landeveissyklistere strekker seg etter dette idealet, kan de oppleve sterke følelser som er forbeholdt dem og bare dem som driver med det samme. Godene er for mange til å nevne, men nærliggende eksempler finnes i den drevne syklistens mangfoldige og særegne opplevelser av å *sykle fort* – oppover som nedover, på asfalt eller brostein, som del av en perfekt organisert «rulle» eller alene, higende etter pusten eller med snakkepuls, i naturskjønne omgivelser eller gjennom nitti graders svinger i finanskvartalet i en storby.

Andre eksempler kan være opplevelsen av å lykkes med et utspekulert taktisk trekk, av å krysse målstreken først (eller å krysse den i det hele tatt, etter et utmattende ritt der få fullfører), eller av å bli satt i en god posisjon på grunn av en lagkamerats spontane oppofrelse, samt mange andre opplevelser som kun den med bred erfaring i landeveissykling er i stand til å forstå eller å brette ut på en overbevisende måte. Til sist kommer den andre typen interne goder, som handler om å oppdage det gode ved en spesiell type liv eller en spesiell identitet: *som syklist*.

I 2: Hvilke dygder er nødvendige for å realisere de interne godene i min idrettsgren (husk: Ifølge MacIntyre vil svaret alltid inkludere ærlighet, mot og rettferdighet)?

Også på dette spørsmålet er eksemplene, eller dygdene, for mange til å gjennomgå én for én, så jeg vil kun trekke frem noen som illustrasjon. I tillegg til ærlighet, mot og rettferdighet, reflekterer Anders seg frem til to viktige dygder i landeveissykling: tålmodighet og utholdenhet. Landeveissykling er en utholdenhetsidrett der en enkelt konkurranse kan vare i flere timer, flere dager eller til og med flere uker. Tålmodighet er en forutsetning for å bruke kreftene riktig underveis i et ritt, men også en viktig dygd i treningshverdagen, som består av både mange og lange treningsøkter. Lenge var det en utbredt konvensjon at syklistere også må være tålmodige i et karriereperspektiv, og jobbe hardt og systematisk over lang tid for å nå sitt toppnivå nærmere slut-

ten av tjuårene. Selv om det ser ut til at stadig flere av de store stjernene når toppen tidligere enn før, kreves det like fullt vilje og evne til å «bygge sten for sten», «dag for dag» og «år for år».

På liknende vis tenker Anders at utholdenhet – forstått som en dygd og ikke kun som en fysiologisk og psykologisk egenskap – er nødvendig for å utholde smerte, ubehag, kjedsomhet og en til tider relativt monoton aktivitet over tid. Den drevne syklisten utholder ikke bare aerob belastning over flere timer, men *holder ut* en monoton aktivitet og en asketisk tilværelse over timer, dager, uker og år.

I 3: Hvilket handlingsalternativ samsvarer best med bildet jeg har av meg selv som en god trener, som ivaretar idrettens interne goder og som har internalisert de viktige dygdene?

For seg selv konkluderer Anders med at den som har internalisert de fem dygdene ærlighet, mot, rettferdighet, tålmodighet og utholdenhet, i deres landeveisryttingsspesifikke betydning, ikke kan støtte dopingbruk. Doping strider direkte mot noen av dygdene, ifølge Anders, mens kollisjonen ikke er like åpenbar når det gjelder andre dygder. I korte trekk kan det som i det virkelige liv er internalisert i Anders som intuisjon, magesfølelse og handlingsdisposisjon, oppsummeres slik:

1. Ærlighet er en nødvendig dygd for å realisere de interne godene i landeveisrytting, men utøvere som bruker doping og trenere som tilrettelegger for doping er uærlige med andre utøvere og med seg selv om hvor de står vis-à-vis idrettens kriterier for prestasjon.
2. Mot er en nødvendig dyd for å realisere de interne godene i landeveisrytting, men utøvere og trenere som er involvert i doping er feige fordi de ikke konfronterer landeveisrittets mest krevende utfordringer uten å søke fordeler som er forbudt og ikke tilgjengelige for alle.
3. Rettferdighet er en nødvendig dyd for å realisere de interne godene i landeveisrytting, men utøvere og trenere som er involvert i doping benytter seg av urettmessige fordeler som er forbudt og ikke tilgjengelige for alle.
4. Tålmodighet er en nødvendig dyd for å realisere de interne godene i landeveisrytting, men utøvere og trenere som er involvert i doping er utålmodige, da de søker snarveier til fremgang og resultater.

5. Utholdenhet er en nødvendig dyd for å realisere de interne godene i landeveissykling, men utøvere og trenere som er involvert i doping mangler kanskje utholdenheten til å utstå idrettens mange utfordringer, hindringer og tilbakeskritt over tid.

En viktig presisering er at doping, i denne tankegangen, ikke er moralsk galt fordi det innebærer uærlighet, feighet, urettferdighet og lignende i seg selv. Problemet med doping er at disse fem dydene er nødvendige for å realisere de interne godene i landeveissykling. Ettersom interne goder er kollektive goder, går ikke doping bare utover de skyldiges tilgang på slike goder, men godene blir mindre tilgjengelige for alle som deltar i praksisen. Hvis det er riktig, slik det er anslått enkelte steder, at så mange som 90 prosent eller mer av deltakerne i prestisjetunge sykkelritt som Tour de France på 1990-tallet brukte doping (se for eksempel (Marty mfl., 2015)), var de sterkeste opplevelsene tilgjengelige for kun ti prosent av deltakerne, men deres opplevelse var sannsynligvis forringet av at de stort sett ikke hadde sjanse til å holde følge.

Relasjonsarbeid i den relasjonsetiske dimensjonen

Som refleksjon i den idrettsetiske dimensjonen er heller ikke relasjonsarbeid noe Anders går i gang med idet dopingdilemmaet oppstår. Snarere har relasjonsarbeidet pågått over flere år. Igjen blir en fremstilling av praktisk etikk nødvendigvis svært forenklende. Med dette forbeholdet kan spørsmålene innenfor den relasjonsetiske dimensjonen lede til følgende konklusjoner:

I møte med **R 1**, modellering, spør Anders seg hvordan han kan være et godt eksempel for Anders. Det enkle svaret er selvfølgelig ved å selv vise avstand til dopingbruk, men om Anders skal eksemplifisere de fem dydene i sin kontekstspesifikke dybde, må han gjøre mye mer: Kort sagt etterstrebe å være ærlig, modig, rettferdig, tålmodig og utholdende, slik disse dydene kommer til uttrykk i landeveissykling, i alt han gjør. **R 2**, dialog, handler om de gode samtalene. Har Anders, gjennom samtale, bidratt til å gi Brede de perspektivene han trenger for å selv ta gode, informerte valg? Vet Anders nok om hva som driver Brede til å vite hva som egentlig er riktig for ham i dette tilfellet? Stilt overfor dopingdilemmaet kan **R 2** fordre at Anders formidler sin tydelige mening om at Brede ikke bør signere for profflaget. Vel så viktig

er samtalene om det som ligger til grunn for Anders sin mening: hans perspektiver på godene og dydene.

R 3, praktisering, og **R 4**, bekreftelse, stiller krav til relasjonsarbeidet forut for dopingdilemmaet. Har Brede levd i en ensrettet og ensidig tilværelse som ung og lovende utøver, eller har Anders gitt ham ansvar for andre enn seg selv – enten innad i treningsgrupper eller overfor yngre utøvere i klubben? Har Anders selv fått kjenne på hva det betyr å ha omsorg for noen i landeveis-syklingskonteksten, og tilrettelegge for at andre utvikler de viktige dydene og realiserer de interne godene? Har Anders gitt Brede klapp på skulderen for å ta moralsk gode valg, eller har han først og fremst jublet når Brede har krysset målstreken først, eller når han har tøyd grenser og for eksempel syklet videre med hjernerystelse etter velt?

Avsluttende betraktninger

Den praktiske treneretikken jeg har skissert i dette kapittelet, leder ikke til et svar med to streker under, men gir nokså tydelige føringer for hvordan en trener kan tenke idrettsetikk og gjøre relasjonsetikk. Anders er imot doping, og gjennom et kontinuerlig relasjonsarbeid håper han å kunne påvirke Brede til å motstå doping når fristelsen oppstår. Fraværet av et enda mer entydig svar er en mulig kritikk, men kritikken overser etikkens kompleksitet som levd liv med levende relasjoner i komplekse kontekster. Perspektivene som løftes frem i dette kapittelet, kan kritiseres mer substansielt fra to andre fronter. På den ene siden står de som vil hevde at orienteringen mot idrettens interne goder og dyder, samt en relasjonsetisk og moralsk-pedagogisk tilnærming til trener-utøverrelasjonen, er naiv og ikke i tråd med toppidrettens rå virkelighet og trenervirkets egentlige *etos*.

At toppidrett er en milliardindustri hvis attraksjon ligger i ikke-moralske kvaliteter, kan dermed tolkes som at etikk ikke spiller en betydningsfull rolle, og at etiske perspektiver – særlig de som kan oppleves som «streng» og begrensende for idrettens egentlige «ånd» – er malplasserte. Poenget med kapittelet, og med treneretikk generelt, er imidlertid ikke å tegne et bilde av hvordan idrett og trener-utøver-relasjoner *er*, men å si noe om hvordan disse

bør være. At vi både kan og bør svare på spørsmål om hvordan ting bør være – relativt uavhengig av hvordan de faktisk er – er etikkens eksistensberettigelse. Den som vil være en god trener i moralsk forstand, må noen ganger sette bør-spørsmål foran er-spørsmål.

På den andre siden står de som vil hevde at perspektivene i kapittelet, tvert imot, er for innadvendte, for sympatisk innstilt til idrettens interne goder, for opptatt av trener-utøver-relasjonen og for lite opptatt av trenerens moralske ansvar overfor alle andre. For hva om en praksis er god for alle de som deltar, men til skade for andre? Hva om de interne godene i toppfotball motiverer fotballorganisasjoner til å akseptere at upriviligerte arbeidere bygger enorme og strengt tatt unødvendige fotballstadioner under livsfarlige forhold? Hva med naturressurser, arter og økosystemer som går tapt for at idretten skal få bygget sine anlegg og produsert sine drakter eller sykler? Eller, i sykkeltrenerens dopingdilemma: Hva om doping ikke bare forringer de interne godene i landeveis sykling, men også på subtile måter bidrar til en mer generell medikalisering av samfunnet, der «forbedrende biomedisinsk teknologi» blir stadig vanligere, med mulige negative følger for helt andre grupper enn idrettsutøvere?

Den andre innsigelsen er vanskeligere å avvise enn den første. Den viktigste begrensningen ved MacIntyres dygdsetikk og Noddings' omsorgsetikk er at selv om de kan si mye om hva som er godt og dårlig i en gitt kontekst og i en gitt relasjon i denne konteksten, kan de si langt mindre om hvorvidt konteksten i seg selv er god eller dårlig. En MacIntyriansk boksetrener lærer sine bokserere om boksportens interne goder, men råder dem ikke til å slutte med boksing, uansett hvor galt det måtte være å slå andre til blods for poeng. Dygdsetikken handler til syvende og sist om hvordan en kan bli en god person i moralsk forstand. Med MacIntyre kontekstualiseres den dygdsetiske ambisjonen, og spørsmålet blir dette: Hvordan bli en god trener i moralsk forstand? Begrensningen med perspektivet er denne: Dersom idrettskonteksten er på ville veier, er det fullt mulig å være en god trener uten å være en spesielt god person i et perspektiv som ikke bare betrakter idretten innenfra, men også utenfra.

Referanser

- Hardman, A., Jones, C. & Jones, R. (2010). Sports coaching, virtue ethics and emulation. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 15(4), 345–359. <https://doi.org/10.1080/17408980903535784>
- Korsgaard, C. M. (2011). Theories of the good. I *Routledge Encyclopedia of Philosophy*. <https://www.rep.routledge.com/articles/thematic/good-theories-of-the/v-2>
- Loland, S. (2001). *Fair play in sport: A moral norm system*. Taylor & Francis.
- MacIntyre, A. (1981). *After virtue*. Bloomsbury.
- MacIntyre, A. (2005). How to seem virtuous without actually being so. I J. M. Halstead & T. H. McLaughlin (Red.) *Education in morality*. Routledge.
- Marty, D., Nicholson, P. & Haas, U. (2015). *Report to the President of the Union Cycliste Internationale*. Cycling Independent Reform Commission.
- Møller, V. & Povlsen, J. (2002). *Sportens forførende skønhed*. Syddansk Universitetsforlag.
- Noddings, N. (1992). *The challenge to care in schools: An alternative approach to education* (2. utg.). Teachers College Press.
- Noddings, N. (2013). *Caring: A relational approach to ethics and moral education* (2. utg.). University of California Press.
- Purdy, L., Potrac, P. & Paulauskas, R. (2016). Nel Noddings. Caring, moral learning and coaching. I L. Nelson, R. Groom & P. Potrac (Red.) *Learning in sports coaching. Theory and application*. Routledge, s. 215–226.
- Standal, Ø. & Hemmestad, L. B. (2010). Becoming a good coach: coaching and phronesis. I A. Hardman, C. Jones & R. Jones (Red.) *Understanding sports coaching* (2. utg.). Routledge, s. 45–55.

Del 2: Kroppssyn

